

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В РАМКАХ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОКУРАТУРИ ЯК СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 83–89

З'ясовуються особливості методології дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу. Розглянуто низку методів, які доречно застосовувати у процесі наукового дослідження в рамках заданої теми. На основі аналізу методологічних підходів деяких дослідників прокуратури в адміністративному процесі здійснено спробу визначити оптимальний для цієї теми набір методологічного інструментарію.

Реформування вітчизняної правоохоронної системи загалом і системи прокуратури зокрема — один із найбільш нагальних процесів, що відбуваються нині в Україні. Потреба в адаптації вітчизняних реалій до норм європейської спільноти назріла вже давно. Одним із вагомих внесків у цей процес стало прийняття нового Закону України “Про прокуратуру”, зміщення акцентів діяльності прокуратури із загально-наглядових на захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [1, ст. 1]. Однак реформування, побудова чогось нового завжди вимагає формування відповідного наукового підґрунтя. Для того щоб зміни приносили позитивні зрушення, практик має йти слідом за науковцем, втілюючи в реальність ті ідеї, які вже належним чином опрацьовані, перевірені за допомогою існуючого наукового інструментарію, системи методів наукового дослідження.

У процесі аналізу наукової проблематики місця, ролі прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу саме методологія дослідження посідає особливе місце у пізнанні сутності та характеру досліджуваного питання, визначає його зміст, дає змогу провести глибокий аналіз, стає підґрунтям для подальших наукових доробок.

З'ясуємо особливості методології дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, визначимо оптимальний методологічний інструментарій.

У тій чи іншій формі проблематика методологічних основ прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, або проблема методів дослідження прокуратури, була розкрита у працях таких авторів: О. В. Агеєва, О. В. Анпілогова, М. Т. Білухи, І. Л. Бородіна, М. Ю. Івчука, О. С. Іщука, Н. В. Карамішева, О. В. Крушельницької, А. Ю. Манькута, С. М. Одегова, Є. О. Шевченка, В. В. Шуби та ін. Проте в дослідженнях цих учених щодо проблеми методології дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу не повною мірою розкривається сутність методологічного підґрунтя для детального розкриття прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, що, своєю чергою, зумовлює потребу проведення комплексної наукової розробки.

Основним елементом методологічного дослідження виступає метод. У словнику української мови метод визначається як: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; 2) прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [2, 692]. Без певних

методів, які застосовуються під час аналізу, неможливо провести дослідження для визначення діяльності прокурора (в адміністративному процесі), що пов'язана з реалізацією, захистом і охороною державних інтересів навіть у випадках, коли прокурор виступає як представник інтересів окремого громадянина. Тільки шляхом теоретичного відображення діяльності прокуратури, з використанням методів, які взаємодоповнюють один одного, можливо здійснити повноцінне дослідження та сформулювати науковий результат.

Метод визначають як: систему принципів, регуляторів і правил діяльності, що ними керується суб'єкт при дослідженні певного об'єкта; як систему науково розроблених правил, прийомів пізнання, що ґрунтуються на вивченні об'єктивної дійсності, покликаних прояснювати її суть шляхом дослідження [3, 303]. Пошук результативних методів є необхідним елементом для науково обґрунтованого дослідження загалом, а особливо — в юридичній науці, тому від правильного способу та поєднання методів залежить подальший науковий аналіз.

Поняття методу пізнання в юридичній літературі розкривається як “найбільш широкий, загальний підхід до вивчення того чи іншого природного, суспільного явища, без застосування якого не можна домогтися успіху в жодній галузі науки” [4, 20].

Тільки застосування методів пізнання дає змогу досліджувати проблеми в єдності їх змісту та юридичної форми, здійснити системний аналіз правових аспектів у сфері, що є предметом досліджень. При дослідженні прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу доцільно використовувався весь комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які знаходять широке застосування в сучасній правовій науці. Таким чином, завдячуючи практичному пізнанню при вивченні та розкритті сутнісного змісту прокуратури в адміністративному процесі, який складається з різних правил, засобів, прийомів і способів, має бути забезпечений науковий результат дослідження.

Поняття методу В. А. Буслинський пропонує розглядати як шлях дослідження, су-

купність прийомів чи операцій практичного чи теоретичного пізнання [5, 212]. Виходячи з розуміння В. А. Буслинського, по-перше, метод є пізнанням теоретичного характеру, спрямованого на досягнення результату під час дослідження, а по-друге, метод — це шлях дослідження, і необхідно наголосити, що впродовж всього наукового аналізу науковці використовують значну кількість методів, бо тільки з їх допомогою можливо досягти цілі процесу, що потребує дослідження. Методологія дослідження прокуратури з урахуванням методів наукового пізнання у сфері адміністративного процесу дасть можливість розкрити діяльність працівників прокуратури в рамках цього процесу з обґрунтуванням позицій дослідників та комплексним поєднанням спеціальних методів для досягнення поставлених завдань.

У дослідженні, перш ніж застосовувати методи, варто переконатись чи відповідають вони сучасному рівню знань та визначеній проблематиці загалом. Методи мають бути не тільки результативними та надійними в контексті дослідження, а й чітко та доступно представленими для розкриття тематики.

При дослідженні на основі загально-методичних принципів визначаються конкретні методи, які обумовлюються закономірностями розвитку досліджуваного предмета [6, 21]. Тому методи спрямовані на розкриття методології дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, мають передбачати поєднання чіткої конкретизації методів, які можна використати, з розумінням доцільності застосування підходів тільки на основі аналізу наукових джерел чи з урахуванням практичних елементів, особливо, якщо фундаментальну основу становитиме лише вітчизняна база. Всі елементи, які на перший погляд можуть здатися несуттєвими, мають важливе значення для ґрунтового розкриття методології дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу.

Сучасна система наукових методів є розгалуженою і поділяється на три основні групи: загальнофілософські, загальнонаукові та конкретнонаукові методи. Однак, незважаючи на належність до тієї чи іншої групи, у

процесі дослідження методи взаємодіють, доповнюючи один одного, спрямовуючись на отримання нових знань [7, 233]. Всі методи для отримання результату дослідження можливо поєднувати, з огляду на специфіку предмета і складність процесів. Під час дослідження методології прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу науково обґрунтованим є використання загальнонаукових і методів спеціального призначення, що допоможуть розкрити роль прокуратури як особливого суб'єкта адміністративного процесу.

У переважній більшості наукових праць використовуються загальнонаукові методи дослідження. М. Т. Білуха наголошує на тому, що методи загальнонаукового спрямування використовуються лише в теоретичних та емпіричних дослідженнях, а тому до цих методів варто відносити аналіз, синтез, індукцію та дедукцію, аналогію і моделювання, системний аналіз, діалектичний метод пізнання [8, 60].

За класифікацією О. В. Крушельницької, яка поділяє загальнонаукові методи дослідження на традиційні та сучасні, до традиційних відносять: аналіз та синтез, метод індукції і дедукції, спостереження, порівняння, абстрагування, узагальнення, метод експерименту. А до сучасних методів: моделювання, системний, формалізації, ідеалізації, логіко-семантичний [9, 87]. Ці методи можуть поєднуватися чи застосовуватися окремо залежно від досліджуваної тематики та проблематики предмета, що потребує вивчення. Г. С. Цехмістрова зазначила, що оскільки ці методи дослідження використовуються майже в усіх науках, то вони базуються на загальнонаукових принципах дослідження, а саме історичному, логічному, системному [10, 79]. За допомогою включення в коло методів дослідження аналогії можливо досягти розкриття досліджуваного процесу на основі подібності складових елементів в інших процесах. У межах будь-якого дослідження в юридичній науці важливим є визначення проблематики через системний та логічний підхід, що вміщує в собі методи, які можуть визначити специфіку предмета. У цьому випадку для розкриття методологічних елементів у до-

слідженні прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу науково обґрунтованим виявиться застосування історично-правового методу дослідження в рамках загальнонаукових принципів.

Доцільно розкрити проблематику через призму методів збирання, аналізу та обробки фактологічної інформації, серед яких: методи загальнонаукового, порівняльного та конкретно-історичного аналізу зарубіжних та вітчизняних джерел із врахуванням документальної інформації цього органу державної влади [11, 3]. При застосуванні методологічних основ до цього дослідження за допомогою представлених методів можливо передбачити в контексті розкриття проблематики органу прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу. Методи наукового пізнання як загального, так спеціального характеру спрямовані на взаємодію і допомагають більш комплексно розкрити специфіку прокуратури в системі суб'єктів процесу та особливості правового регулювання участі прокурорів в окремих адміністративних провадженнях.

Дослідники також пропонують розглядати методи як способи пізнання, формулювання наукових гіпотез, перевірки доказовості висновків за допомогою конкретних засобів та прийомів [12, 26]. Звичайно, що під час дослідження важливо використовувати найбільш структурно правильні способи для пізнання та запроваджувати методи із врахуванням значної кількості аспектів, і на цій основі дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу матиме широке розуміння. Запровадження методів дасть змогу досягти структурної впорядкованості розкриття діяльності прокуратури в системі суб'єктів адміністративного процесу. Метод зазвичай трактується, як спосіб, підхід, інструмент, прийом, комплекс різноманітних засобів, що використовується для досягнення певної мети, сукупність прийомів та засобів, за допомогою яких реалізуються цілі [13, 47]. Таким чином, щоб визначитися, які саме методи наукового пізнання застосовувати при розкритті проблематики дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, вважаємо за доцільне спершу роз-

глянути, які методи використовували вчені при дослідженні схожої тематики. Органи прокуратури наділені повноваженнями брати участь у провадженні у справах про адміністративні правопорушення, прокурор діє в межах, передбачених нормативно-правовими актами функціональних обов'язків [14, 72]. Саме тому при розкритті цієї проблематики доцільно використовувати способи та методи як загальнонаукові, так і спеціального призначення для висвітлення поставлених цілей наукового дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу.

Для прикладу зазначимо, що методологічною основою дисертації М. Ю. Івчука, де предметом наукового дослідження є адміністративно-правовий статус органів прокуратури України, стали сучасні методи загального та спеціального спрямування, що допомогли розкрити сутність наукового пізнання. У процесі дослідження науковець використав системні підходи, що дало змогу досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми. За допомогою методу логіко-семантичного характеру здійснено аналіз понятійного апарату досліджуваної проблематики. Для дослідження проблем діяльності органів прокуратури України використовувались методи аналізу та синтезу, а шляхом застосування методів класифікації та групування М. Ю. Івчук визначив комплексні групи повноважень органів прокуратури України. Особливості відносин органів прокуратури України з іншими органами виконавчої влади, а також проблеми місця і ролі контрольно-наглядової діяльності у державному управлінні досліджено за допомогою порівняльно-правового та статистичного методів [15, 5]. При розкритті проблематики М. Ю. Івчук врахував найважливіші методи, які дали можливість не лише проаналізувати сутність адміністративно-правового статусу органів прокуратури, а й представити класифікацію та групування повноважень органів прокуратури. Звичайно, основу дослідження склали загальнонаукові методи наукового дослідження, але з поєднанням сучасних, а саме порівняльно-правового та статистичного методів було досягнуто повноцінного розкрит-

тя досліджуваних завдань, які ставив перед собою науковець.

О. В. Агєєв у процесі дослідження, присвяченому вивченню прокурора як суб'єкта адміністративного процесу, використав комплекс як спеціальних, так і загальнонаукових методів, що досить широко представлені в сучасній правовій науці. Так, у своїй праці він використав формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий та історичний методи дослідження. На їх основі досліджувались: поняття та сутність адміністративного процесу; роль органів прокуратури в механізмі держави та забезпеченні законності у сфері адміністративного процесу; особливості реалізації функцій прокуратури в цій сфері [16, 4–5].

У дослідженні О. С. Іщука щодо адміністративної юрисдикції органів прокуратури визначено сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування обумовлюється системним підходом. За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено схарактеризовано понятійний апарат. Історико-правовий метод використано для дослідження процесів становлення адміністративної юрисдикції. Структурно-логічний та порівняльно-правовий методи використовувалися для аналізу структурних елементів правового статусу органів прокуратури як суб'єктів адміністративної юрисдикції. Компаративний метод, статистичний і документальний – для аналізу положень нормативно-правових актів у сфері адміністративної відповідальності [17, 5]. Науковий інтерес у цьому дослідженні становить те, що вчений застосував методи (компаративний, статистичний і документальний аналіз актів) послідовно, правильно, з поєднанням загальних методів, які були використані для розкриття понять та ретроспективного аналізу.

Так, І. Л. Бородін у дослідженні, що було направлено на розв'язання проблеми адміністративно-правових способів захисту прав та свобод людини і громадянина, де було висвітлено питання представницької функції прокурора в адміністративному судочинстві, застосовував методи та прийоми наукового пізнання в сукупності – як загального, так і

спеціального призначення, які були науково обґрунтовані та обумовлені метою й особливостями проблематики. Логіко-системний метод сприяв поглибленому аналізу понятійного апарату, з урахуванням системно-структурного методу досліджено адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини через систему суб'єктів. Історико-правовий метод представлено при розгляді генезису нормативно-правової бази щодо повноважень правоохоронних органів у процесі захисту прав та свобод людини від початку становлення даних установ і до сьогодення. Статистичний метод використовувався для ілюстрації об'єму виконуваної роботи, досягнень і недоліків у процесі захисту прав та свобод людини суб'єктами адміністративного процесу, в тому числі і прокурорами [18, 7]. Науковець у межах дисертації використав наукові розробки з інших галузевих правових наук, що дає змогу говорити про широкий обсяг аналізованого матеріалу для розкриття проблематики.

Є. О. Шевченко в науковій роботі на тему прокурорського нагляду за додержанням законодавства про звернення громадян використовував переважно спеціальні методи дослідження. Автор, за допомогою діалектичного методу, розглянув прокурорську й судову діяльність у взаємодії. Метод системно-структурного аналізу застосовувався для окреслення структури дисертації, наявних теоретичних розробок інституту прокурорського нагляду щодо діяльності із забезпечення конституційного права громадян на звернення. Широкого використання одержали методи порівняльно-правового аналізу з використанням положень інших суміжних наук. Комплексний підхід до використання наукових методів дав змогу досліднику всебічно й поглиблено вивчити особливості інституту прокурорського нагляду за додержанням права громадян на звернення, опрацювати тактику й методику цієї діяльності, визначити чинники, що її оптимізують [19, 4–5]. Таким чином, Є. О. Шевченко використовував методи при взаємодії, що допомогло створити повноту наукових результатів та досягнути поставлених у межах теми завдань.

Завдяки підходу комплексного спрямування науковець мав змогу надати рекомендації, спрямовані на вдосконалення прокурорсько-наглядової діяльності в окресленій сфері. Значна кількість методів спрямована на ґрунтовне розкриття проблематики, на особливу увагу заслуговує застосування статистичного та формально-логічного методів, які відобразили специфіку прокурорського нагляду за додержанням законодавства про звернення громадян.

Отже, методологія дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу має підкреслювати специфіку тематики з урахуванням методів для аналізу. Дослідження окресленої проблеми крізь призму методів та підходів наукового пізнання стане основою для створення належного регулювання цих суб'єктів у адміністративному процесі. Об'єднання методів дасть можливість сформулювати чітко та структурно побудоване дослідження для відображення специфіки та особливостей прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу. Методи повинні використовуватися в комплексній взаємодії, як це чітко представлено в наведених прикладах наукових робіт.

Основу дослідження має скласти системний метод, що дає можливість досліджувати проблему прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу в єдності змісту та форми. Системний підхід застосовується при визначенні специфіки, а також тенденцій та динаміки для розкриття прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, розкриття головних проблем, що визначають стан досліджуваного суб'єкта та його функціонування.

У контексті дослідження системний метод наукового пізнання застосовується для комплексної характеристики проблемних питань практичної діяльності прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, на основі чого можна сформулювати особливості та ознаки для розкриття більш повного її змісту. Дослідження, що охоплює широкий спектр методологічних основ та підходів, дасть змогу надати науково обґрунтовані рекомендації та висновки, а також сформулювати низку суттєвих пропозицій, які стосуватимуться

посилення ролі прокуратури в адміністративному процесі.

Література

1. Закон України "Про прокуратуру" від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII [Електронний ресурс] // Офіційний портал ВРУ. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page>
2. Словник української мови / за ред. І. К. Білодін, А. А. Бурячок, В. О. Винник, Г. М. Гнатюк та ін. — К., 1973. — Т. 4. — 840 с.
3. Петренко Н. І. Методологія і методика в господарському контролі / Н. І. Петренко, Т. А. Бутинець // Міжнар. зб. наук. праць. — 2011. — Вип. 3 (21). — С. 301–307.
4. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права: підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. — К.: Кондор, 2005. — 607 с.
5. Буслинський В. А. Основи філософських знань: підручник / В. А. Буслинський, П. І. Скрипка. — [3-тє вид., стереотип.]. — Львів: Новий Світ–2000, 2008. — 352 с.
6. Колесников О. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / О. В. Колесников. — [2-ге вид., випр. та доп.]. — К.: Центр учбової л-ри, 2011. — 144 с.
7. Данильян О. Г., Тараненко В. М. Основи філософії / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. — Харків: Право, 2003. — 351 с.
8. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підручник / М. Т. Білуха. — К.: АБУ, 2002. — 480 с.
9. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / О. В. Крушельницька. — К.: Кондор, 2006. — 206 с.
10. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / Г. С. Цехмістрова. — К.: Вид. дім "Слово", 2004. — 240 с.
11. Яцюк В. А. Удосконалення підвищення кваліфікації державних службовців в Україні: організаційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.03 / В. А. Яцюк; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. — К., 2001. — 20 с.
12. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищих навч. закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
13. Тихомиров Ю. А. Курс адміністративного права і процесу / Ю. А. Тихомиров. — М.: Юринформцентр, 1998. — 740 с.
14. Бадмаев А. А. Прокурор как субъект административно-процессуальных отношений / А. А. Бадмаев // Вестн. Челябинского гос. ун-та. Науч. журн. — Челябинск: Изд-во ЧелГУ, 2008. — № 8. — С. 69–73.
15. Івчук М. Ю. Адміністративно-правовий статус органів прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / М. Ю. Івчук. — К., 2011. — 19 с.
16. Агєєв О. В. Прокурор як суб'єкт адміністративного процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. В. Агєєв; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2006. — 18 с.
17. Іщук О. С. Адміністративна юрисдикція органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. С. Іщук; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2011. — 20 с.
18. Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / І. Л. Бородін; Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2004. — 38 с.
19. Шевченко Є. О. Прокурорський нагляд за додержанням законодавства про звернення громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Є. О. Шевченко; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2008. — 19 с.

Методологія дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу має підкреслювати специфіку тематики з урахуванням методів для аналізу. Дослідження окресленої проблеми крізь призму методів та підходів наукового пізнання стане основою для створення належного регулювання цих суб'єктів у адміністративному процесі. Об'єднання методів дасть змогу сформувати чітке і структурно побудоване дослідження для відображення специфіки та особливостей прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу. Методи повинні використовуватись у комплексній взаємодії, як це чітко представлено в наведених прикладах наукових робіт.

Research Methodology prosecution as a subject of the administrative process should emphasize the specific themes with regard to methods of analysis. The study outlined the problem in the light of methods and approaches of scientific knowledge will be the basis for the creation of proper regulation of these entities in the administrative process. Combining techniques will form a clear and structured

study built to reflect the specific features and prosecutors as a subject of the administrative process. The methods to be used in complex interactions, as is clearly represented in the examples of scientific work.

Методология исследования прокуратуры как субъекта административного процесса должна подчеркивать специфику тематики с учетом методов для анализа. Исследование обозначенной проблемы через призму методов и подходов научного познания станет основой для создания надлежащего регулирования этих субъектов в административном процессе. Объединение методов позволит сформировать четкое и структурно построенное исследование для отражения специфики и особенностей прокуратуры как субъекта административного процесса. Методы должны использоваться в комплексном взаимодействии, как это четко представлено в приведенных примерах научных работ.

Надійшла 6 вересня 2016 р.

МАУП